

ՀՐԱՊԱՐԱԿ ԵՒ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ, ԱՐՑԱՆ, ԲԱՅՑ ԼԱԵՒ ՈՒՐԻԾ ԲԱՆԵՐ

«Յարգելի ժողովուրդ,- կը յայտարարէ մէկը բարձրախօսէ,- այսօր, մի կէս ժամից, տեղի կ'ունենայ հաշուետու միթինկ: Ինչպէս յայտնի է ձեզ, տեղի է ունեցել դեպուտատների մասնակի ընտրութիւն, որտեղ իրենց թեկնածութիւնն էին դրել նաև մեր ներկայացուցիչները: Կատարուել են ընտրական կանոնների կոպիտ խախտումներ եւ մեր թեկնածուները, իբր, չեն ընտրուել (հոս կը լսուին սուլոցներ), թէև այս մասին տարբեր կարծիք է յայտնել մանտաթային յանձնաժողովի նախագահ Մանթարեանը: Այժմ ներսում տեղի է ունենում խորհրդակցութիւն, որին մեր հրահրող մասնակցում է ընկեր Հրանդ Ոսկանեանը (սուլոցներ): Մի քիչ էլ համբուրութիւն, եւ մենք կը սկսենք մեր միթինկին»:

Ժողովուրդը, որ երևանեան չափանիշերով այնքան ալ բազմամարդ է այսօր,

«Միացում» կը գոռակոչուի քաղաքի բերանները

հազիւ 7-8 հազար հոգի, կը լարուի, կը յառաջանայ դէպի Օփերայի աստիճանները, ուր տեղադրուած են բարձրախօսն ու ամպլոնը: Իսկական բեմահարթակ կը յիշեցնէ շէնքին այդ մասը, ետեւը՝ շէնքին ճակատը՝ անհրաժեշտ տեքստերով: Առաջին հերթին, հոն մեր ուշադրութիւնը կը գրաւէ եռագոյն դրօշակը, որուն կողքին, աւելի մեծ չափով, պատասա մը՝ Ծառուկեանի «Թուղթ առ երևան»-էն ծանօթ հատուածով («Արիւնից ծորած երիզ մի կարմիր...»): Անկէ բարձր, շէնքին ճակատին, տեղադրուած է, իբրև «իրկութեան լաստ», եռագոյն ներկուած՝ քառակուսի անի մը, որ այնքան փոքր է լայնադիր պատին վրայ, որ գիտողին մօտ տարակուսանք կ'արթնցնէ:

Ստալինը շղթաներով գլխիվայր կախուած...

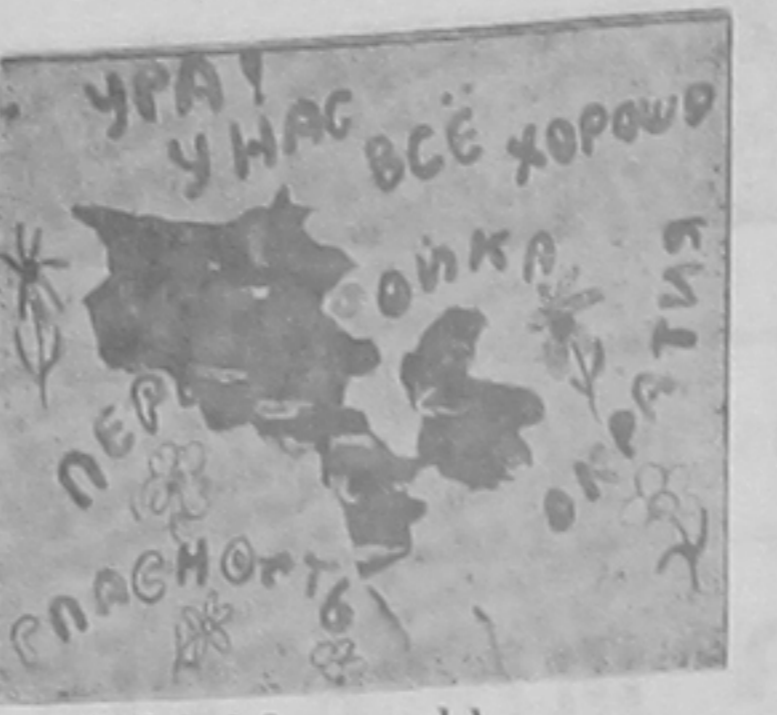
ներկայ ամենի ալիքներուն եւ արեկոծումներուն մէջ ան ինչպէս պիտի կարողանայ փրկել մեր ժողովուրդը: Քիչ մը անդին, Օփերայի դիտար մուտքին վրայ, կ'երևի խոշորկեկ եւ շքանակաձեւ պատասա մը՝ չորս տարբեր դրօշակներու գոյներով նը-

կարուած եւ իրարու միացած ձիւնի փաթիլով մը - Լաթվիայի, Լիթուանիոյ, Էսթոնիայի ազգային եւ Հայաստանի Հանրապետութեան դրօշակներն են: Հետաքրքրական խորհրդարարական արդարեւ, որ կը բացայայտէ շատ բան: Յետագային առիթ կ'ունենամ փաստերով ստուգելու ենթադրութիւնս: Վկայուցի է հայրենի ծանօթ բանասէր մը, որ լաւ գիտէ նաև սփիւռքը:

...Մինչև Երեւանի 10, 11, Եռագոյնը միայն մէկ անգամ՝ Մայիսի 28ին երեւցեր էր հրապարակին վրայ, Պ. Հայրիկեանի խմբակին միջոցով: Ընդամենը կէս ժամ տեսած այդ ցուցադրութիւնը ոչ մէկ ազդեցութիւն գործէր էր ժողովուրդին վրայ, որ առանձնապէս սրելէ համակրանք էր տածեր այդ խմբակին նկատմամբ, դեհատելով հանդերձ առաջին ծանր օրերուն Հայրիկեանի՝ Գրիգորեանցի միջոցով արտասահմանեան լրատու գործակալութեանց կատարած լրատուութիւնները: Երեւանի 8ին էր սակայն, խիստ լարուած օր մը, երբ Կապուտի մօտ տեղի ունեցող միթինկին երեւան ելաւ հսկայ դրօշակ մը - դեղին, կապոյտ եւ կարմիր: Լաթվիական ազգային դրօշակն էր, գոր բերեր էին լաթվիացիները՝ զօրակցութիւն յայտնելու հայ ժողովուրդին: Կարծեմ երևանի քաղաքապետին՝ Մուսարեկեանի մէկ ձախուէր որոշումով, խեղոյն, հրապարակէն հաւաքուեցան Ս. Հայաստանի պետական դրօշակները, որոնք մինչ այդ կը ծածանէին ամենուրեք: Այդ երկու դրօշակները իրարու քով անհամասկողի նկատեր էր հայ պաշտօնատարը: Եւ ահա, մի քանի օր ետք, միթինկներուն սկսան երեւի եռագոյն դրօշներ՝ զբաւելով տեղը պետական դրօշակին:

Մերձ-պալթիան երեք երկիրներուն եւ Հայաստանի միջև համահամութիւնը չ'արտայայտուի միայն դրօշակներով. փոխադարձ այցելութիւնները եւ միթինկներուն փոխադարձ ելույթները ընթացիկ երեւոյթ դարձած են արդէն, եւ վերոյիշեալ երկիրներուն հետեւողութեամբ Հայաստանի մէջ կազմուած է արդէն ժողովրդական ձախուէր մը՝ բազմապիսի մտաւորականներէ եւ գրողներէ, որոնցմէ Ս. Կապուտիկեանը հոգի. 8ին հրահրուած էր ելույթ ունենալու Ռիկայի մէջ, Լաթվիական ժողովրդական ձախուէր համագումարին, իր վրայ հրահրելով զայրոյթը «Դարբարգի Երեւանի մտաւոր» տղոց, որոնք, իրենց հերթին, ներկայիս կազմելու վրայ են մասնազգային Գարժում մը, ձմեռ քրազէտներ կարէն Սիմոնեան եւ Գեորգի Էմին յայտարարած են արդէն կազմութիւնը իրենց սեփական Ազգային ձախուէրին... Կերպարանալով Եռագոյնին, պէտք է ըսել թէ սփիւռքէն դացողի մը համար խակապէս անտոյժ է անոր ներկայութիւնը Օփերայի հրապարակին վրայ: Չայն մեր սփիւռքահայ բոլոր հատուածներուն պարտադրելու, մանաւանդ՝ հայրենի պետականութեան եւ վերանորոգ իրականութեան հակադրելու

ճիւղերը այնքան մեծ եղած են տանտնեակներու երկայնքին, այնքան արիւն, ոճիր, պայքար, որ ու քէն եւ բա-

Ամէն ինչ լաւ է՝ երբ Դարբարգը միացած է Հայաստանին

նայէճ եղած է անոր շուրջ, համազգային ձեռնարկներու ընթացքին այնքան տարակարծութեանց դուռ բացուած է անոր պատճառով, որ կարելի է, մէկ օրէն միւսը, զայն ընդունիլ իբրև ազգային դրօշակ: Կարելի է մանաւանդ՝ առանց ունենալու կարծիք մեր սփիւռքահայ զանգուածներուն:

Այս մասին, ինչպէս ընդհանրապէս սփիւռքի մասին, շատ պարզամիտ եւ պարզունակ կարծիք ունի սակայն Հայաստանցի հայը, որ վերջերս միայն իմացեր է, հրապարակի ամպլոնէն, թէ եռագոյնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան դրօշ է, այլ՝ ինչպէս ըսեր են իրեն՝ Հայ ժողովուրդի «եօթը դարերի աղ-

Հացադուլարներու անկիւնը

դային դրօշը»: Եւ այժմ ան կուղէ, հետեւողութեամբ լաթվիացիներու, որոնց եռագոյնը իսկապէս եօթը դա-

Կը վիհին, կը քննարկեն միմեկի ուր գիշեր...

րու ազգային դրօշ եղած է մինչև 1941 թուականը, ունենալ իրը «Դաշնակցութեան դրօշը կարմիրն աւելը՝ ան ոգեւորութեամբ, ուրեմն թող վեր կալի էք դրօշը ու դնայ նրա՝ հետեւից»: Ապա, որոշ հեղինակներով մը կ'աւելցնէ. «Որ պէտք եղաւ՝ մեր գեորըն էլ կը խփենք եռագոյնի վրայ, ու... պարծալ»:

Իր հերթին, բանիմաց մտաւորական մը կը խորհրդածէ. «Դաշնակցութեան պէտք է խել իրենց իսկ ֆիքիշացրած այդ դրօշը, ոնց որ Սարգսրայպատի մենաշնորհը խելցինք, եւ այս, վերադարձնել

իր իսկական տիրոջ՝ Հայ ժողովրդին»:

Իսկ խորհրդարանի նախագահը՝ Հրանդ Ոսկանեան, կը խոստանայ հարցը քննարկել յառաջիկայ նիստերէն մէկուն ընթացքին:

Կը բացուի Օփերայի դըրխար դուռը եւ դուրս կ'ելլեն խումբ մը մարդիկ, որոնց մէջ նկատելի է նախագահ Ոսկանեանին բարձր հասակը: Ան բուռն սուլոցներով կը դիմաւորուի ներկաներուն եւ յատկապէս ամպլոնին ներքեւ հաւաքուածներուն կողմէ, որոնք, սփիւռքարար, երանգ տուողները կ'ըլլան բոլոր հաւաքներուն: Բարձրախօսը կը փորձէ լուսիւն պահպանել: Ի վերջոյ կը յաջողի, եւ կը յայտարարէ թէ նախագահը խօսք պիտի առնէ: Հ. Ոսկանեան, սակայն, չ'աճապարեր: Լուր՝ վար կ'իջնէ աստիճաններէն եւ կուղղուի դէպի Թուսանեանի արձանին տակ փոռուած վրանը, ուր հացադուլարներն են: «Մաշիկի մօտ գնաց», կը չինջայ կողքէն մէկը: Խաչիկը 20 օրէ ի վեր հացադուլի մէջ է եւ ջրադուլ ալ յայտարարած է: Ծածր է տղուն վիճակը, քանի՞ անգամ ըլլատապօղնութիւն հասած է: Զրադուլին չի կրնար դիմանալ:

Նախագահը երկար կը մընայ Սաչիկին քոյ: Չի կըրնար տարհամոզել սակայն: Ապա, կը բարձրանայ աստիճաններէն ու կը մօտենայ բարձրախօսին: Անոր առաջին խօսքերը կը խառնան սուլոցներու ազդեցիկն մէջ: Հետզհետէ սակայն լսելի կը դառնան հատիկ-հատիկ արտասանուող բառերը, հանդարտ, անկիւր, առանց հոհատրականութեան: Կը բացատրէ ան, թէ երեսփոխանական թափուտ աթոռներու թեկնածուներէն ոչ ոք կըրցած է հաւաքել քուէներուն անհրաժեշտ՝ 51 առ հարիւրի մեծամասնութիւնը: Ապա, սուլոցներու նոր տարափին կան օրէնքով ոչ թէ քուէնետակ կ'աւելցնէ, թէ ընտրութիւնը պարզ համեմատութիւնը

Կը վիհին, կը քննարկեն միմեկի ուր գիշեր...

հաշուի կ'առնուի, այլ՝ ընտրողներու ընդհանուր թիւին համեմատութիւնը: Կ'աւելցնէ նաև, թէ նոյնիսկ այդ պարագային յաջիկ Ստամպուլցեանն ու Աշոտ Մանուշարեանը եւ ուրիշ մը պիտի չըսէին, տրուած ըլլալով որ առնք իրենց թեկնածութիւնը չէին ներկայացուցած օրէնքով նախատեսուած 15օրեայ ժամկէտէն առաջ:

Այս վերջին խօսքերը սոյնպէս կ'արժանանան ամպլոնին ներքեւ կանգնած խումբին՝ ապա ամբողջ ժողովուրդին բուռն սուլոցներուն: «Թողեցին որ ներկայացնեն», «Մանթարեանին

կանչէք՝ որ խոսք, կ'աղակ են այս ու այն կողմէն: Ընդհանուր խորհրդակցութիւն մէջ, նախագահ Ոսկանեան միայն կը յաջողի յայտարարել, թէ նոր ընտրութիւն տեղի պիտի ունենան յայտարարութեան վառուենակ, նախագահը մի քանի հետեւողներէն հետանայ հրապարակելու:

Այնուհետեւ կը սկսի խաղաղ յարմարում մը բարձրախօսին վրայ: Ծառուկեանը, մեծ մասամբ անգրգայն կամ կիսապաղատ մարդիկ թլուտու հայրիկեանով մը լուր կէս ժամ իրենց արամաղութեան տակ կը պահեն բարխօսը: Կաշառքի ու կարողութեան անձնակազմութիւններ, զրկելով լուրն ալ, հրապարակաւ բողոք - բամբասանքի ցահանդէս մը ամբողջ մէկ մտաւորական, ոչ մի գրող ու հասարակական գործիչ: Կարծէք իրոյն «քաղաքում չեն»: Սեփական չես գիտեր ո՛ւր, հրապարակը ձգելով խեղճութեամբ ամբողջ անպատասխան յայտարարութիւններ ու Չեն միջամտել նաև «Էս» բարագի Եանձնախումբի աղաքը, սակայն զգալով ժողովուրդին հետաքրքրութիւնը բթացած է եւ վառու պտակ կը մեկնի արդէն, թէ ետք կը յայտարարեն թէ միթինկը աւարտած է:

Այս, այդ օր եւ յետագայ օրերուն ո՛ւր էին մեր մտաւորականները, յատկապէս գրողները, որոնք այս ժողովուրդին եւ այս պետութեան ստեղծած ու Հայթայթ բարիք-շնորհներէն առանձնազոյն օգտուողները կըրն են ու դեռ կը մտան: Այս էին մանաւանդ մեր այն գրողները, որոնք շարունակ կը յոխորտան իրենց ազատ խոհութեամբ, կը ստեղծէին ձախուէր խօսք ըսելու լրենց՝ ի վերո՛ւստ արտասարածութեամբ, իրենց ջիւղի՛ն ասուլոսներով ու յայտարարութիւններով: Նոր նիսկ ընդդիմադիր ըլլալով օրէնքները ունի, եւ դասուիք չի կրնար ընդդիմադրել ըլլալ, եւ իրենց պարագային ընդդիմադրութիւնը չի կրնար միայն թղթարանի ըլլալ: Հայկական պետականութեան գաղափարն է որ այս խեղրոյ առաջիկայ կը փորձուի դարձնել մեր ժողովուրդի թշնամիներուն կողմէ ժամն է թիկունք կանգնել այդ գաղափարին, մի նիսկ... հակապետական գրողներ է:

Յաջորդ օրը պիտի խօսնայի նաև տխուր մանրամասնութիւններ նախագահ Ոսկանեանի Օփերայի մասին պարակ ժամանումին: զրկելով ինչ ժամանում, որոնք բաշկուտելով դէմք բերել են հոն: Խումբ մը այլաք, նոր կայանալով անոր գրառականը, ստիպել էին որ տեղի իրենց, նոյնիսկ թէ չտալով որ ան նախ իր նաշարժը: Եւ այդպէս, չեն չեն, գրեթէ վաղեմիով...

Եւ այս մտաւորականութիւնները ինձի պատմութիւնները ձեռնով պատմութեան մը, տարտու ու դառնացած կ'ըլլալ կացնէ. - ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս դաշնակցական կատարման թեան ժամանակաշրջանները կըրն սեւ խմբապետ, իբրև հայրենիքի համար գոհարան հերոս, կարող էր փողոցներ կանգնեցնել սեւ միթինկով փայլուն ու սարկել որ ատով բայիլ, մի շատ էլ կ'ըլլալ օրում... Ե. ԱՆՆՏԻՔԱՆԻ (Շար. 5 եւ վերջը յարգող)